

Nr 385

Av herr **Wedén m. fl.**, om ett näringspolitiskt program för Norrland.

(Lika lydande med motion nr 334 i Första kammaren)

Motionens innehåll

I denna partimotion från folkpartiet föreslår vi en regional planering för Norrland som inte gör halt vid länsgränserna samt att ett näringspolitiskt program utarbetas på grundval av denna utvecklingsplan. Detta program bör undan för undan uppföljas med konkreta åtgärder. Vi framhåller särskilt den mycket ogynnsamma utvecklingen i Norrlands inland. Den kan inte motverkas med små tillfälliga punktåtgärder utan kräver en planmässig politik. För att åstadkomma större tro på framtiden i dessa bygder bör staten garantera att ett antal stödjepunkter i inlandet skall bestå och erhålla resurser för att ge befolkningen en hygglig service.

Vi framför även vissa synpunkter med anledning av de erfarenheter som vunnits av den hittills bedrivna lokaliseringspolitiken. En omprövning bör ske av politikens medel, och vissa generella åtgärder bör prövas för att förbättra klimatet för näringslivet i Norrland. Vidare hävdar vi att för att främja ett differentierat arbetskraftsutbud i Norrland behövs en mera omfattande utbyggnad av den högre utbildningen. Vi behandlar också kommunikationsfrågor och transportkostnader.

Behovet av en regional utvecklingsplan för Norrland och ett därpå grundat näringspolitiskt program som underlag för en långsiktig och målmedveten norrlandspolitik är enligt vår mening uppenbart.

Med hänsyn till den betydelse som jord- och skogsbruket samt turismen har för Norrland är det självklart att dessa näringar kommer att utgöra viktiga inslag i ett sådant näringspolitiskt program.

Befolkningsutvecklingen i Norrland

Som en följd av i första hand de olika utvecklingsdragen i näringslivet har länen haft skilda tendenser vad beträffar befolkningsutvecklingen. De mest industrialiserade och urbaniserade länen har kännetecknats av en betydande

folkmängdstillväxt under de senaste decennierna, medan de mera jordbruksbetonade länen präglats av stagnation eller tillbakagång. Detta beror på de vidtagna och i de flesta fallen nödvändiga rationaliseringsåtgärderna inom jord- och även under senare tid skogsbruket.

SCB:s folkmängdssiffror vid årsskiftet 1968—1969 visar att folkmängden i samtliga norrlandslän återigen minskat kraftigt. Norrlandsläna har präglats av en sådan negativ befolkningsutveckling sedan årtionden. Ingenting talar i dag *mot* att denna utveckling fortsätter.

Näringslivsprognoserna visar en kraftig sysselsättningsnedgång inom de areella näringarna. Under perioden 1960—1975 beräknas den till 39 %. Den kraftigaste procentuella nedgången i sysselsättningen i jord- och skogsbruk kommer att drabba Norrland, särskilt inlandet och Tornedalen.

Inlandets problem är framför allt att det nästan helt saknar de expansiva näringsgrenar som skulle kunna kompensera sysselsättningsminskningen i de traditionella basnäringarna jord- och skogsbruk. Då den hittills bedrivna statliga lokaliseringens verksamhet huvudsakligen fungerat som ett stöd åt redan befintliga expansiva företag har den inte kunnat väsentligen påverka utvecklingen i inlandet.

Som exempel kan nämnas att länsstyrelsen i Västerbottens län i sitt förslag till befolkningsramvärden förutsätter att drygt 2 300 nya arbetstillfällen i basnäringarna måste tillföras Lycksele A-region under tiden fram till 1980. Annars kan den prognostiserade befolkningen inte försörjas. Årligen skulle således cirka 180 nya arbetstillfällen i basnäringarna erfordras i regionen, vilket kan jämföras med de 198 arbetstillfällen som beräknas tillkomma på grund av hittills fattade beslut inom lokaliseringens politikens ram. Det finns ingen anledning att hoppas att de nu etablerade företagen i inlandet främdeles i högre grad än hittills skulle kunna utnyttja de finansieringsmöjligheter som lokaliseringstödet ger. Man vågar inte heller anta att lokaliseringstödet i sin nuvarande utformning skulle i framtiden utöva större lockelse än hittills på företag i andra delar av landet.

Följderna av sysselsättningsnedgången blir en betydande uttunning av inlandets befolkning med en omflyttning från inland till kustland som följd. En sådan uttunning skapar stora problem då det gäller att på ett ekonomiskt försvarligt sätt utnyttja de naturtillgångar och det realkapital i form av bostäder, serviceanordningar etc. som finns inom området och som från såväl den enskildes som samhällets synpunkt bör tillvaratas. Inom områden där uttunningen ännu icke gått så långt att ålders- och könsfördelningen blivit alltför ogynnsam kan däremot den goda tillgången på arbetskraft, som blir en följd av sysselsättningsminskningen i jord- och skogsbruk, tillsammans med outnyttjade naturtillgångar betraktas som två betydelsefulla grundfaktorer för näringslivets fortsatta utveckling. Detta kan anses motivera att det vidtas *särskilda åtgärder* för att främja näringslivets utveckling där.

Arbetsmarknadssituationen — några exempel

Arbetslöshetssiffrorna visar tydligt att Norrland och även övriga skogslän är särskilt hårt drabbade av arbetslösheten. Det är också tydligt att de tecken till en uppgång i konjunkturen som kunnat konstateras i andra delar av landet inte har någon motsvarighet i Norrland. I hela landet utom Norrland hade arbetslösheten den 11 november 1968 minskat med nära 2 200 i jämförelse med samma tid året innan, medan den i Norrland hade ökat med nära 2 000 under samma tid.

Vid september månads mitt hade storstadslänen — Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus län — 16 662 lediga platser och 7 225 anmälda arbetslösa. Det betyder att de hade 230 lediga platser på 100 arbetslösa. Skogslänen — Värmlands och Kopparbergs län samt norrlandslänen — hade vid samma tidpunkt 4 398 lediga platser och 12 887 anmälda arbetslösa, vilket innebär att i dessa län fanns endast 34 lediga platser på 100 arbetslösa. Den 11 november 1968 fanns i norrlandslänen 13 139 anmälda arbetslösa, medan antalet platser uppgick till 2 510, d. v. s. det fanns endast 19 lediga platser på 100 arbetslösa. I hela landet utom Norrland fanns vid samma tidpunkt 26 432 anmälda arbetslösa och 32 125 lediga platser, d. v. s. 122 lediga platser på 100 arbetslösa.

Enbart i Norrbotten fanns i november 4 084 registrerade arbetslösa — en ökning med 349. Det finns ingenting som tyder på att situationen kommer att förändras. Tvärtom räknar man med att vintern kommer att medföra ännu högre arbetslöshetssiffror.

Situationen i inlandet

Av arbetslöshetsstatistiken framgår tydligt att särskilt befolkningen i Norrlands inland burit en orimligt stor del av den börda som orsakats av konjunkturnedgången och strukturrationaliseringen inom näringslivet. För hela landet visar arbetslöshetssiffrorna för december en svag nedgång i jämförelse med samma månad 1967 — i Norrlands inland visar siffrorna en kraftig ökning. I Haparanda/Kalix A-region har arbetslösheten sedan december 1967 stigit med 24 procent, i Östersunds A-region med 42 procent. Antalet lediga platser visar minskning i Östersund, medan antalet är oförändrat sedan december 1967 i Haparanda/Kalix. Medan det i hela landet fanns 106 lediga platser på 100 arbetslösa, fanns det i Östersund 23, i Lycksele 8 och i Haparanda/Kalix A-region 4 lediga platser på 100 arbetslösa.

Dessa siffror visar tydligt att situationen är allvarlig. Lokaliseringspolitiken som haft viss betydelse för hela stödområdet har inte kunnat lösa inlandets problem. Betingelserna för industriell verksamhet är sämre i inlandet än i kustbygden. Vill man ha industri till inlandet måste därför ett kraftigare stöd utgå till denna del av stödområdet. I viss utsträckning har detta varit fallet: arbetsmarknadsstyrelsen har medgivit större bidrag vid lokali-

sering i inlandet än vad som utgått genomsnittligt. Det är naturligtvis möjligt att ännu mer markera denna skillnad till inlandets förmån.

Tyvärr måste man utgå ifrån att inte ens en rätt betydande ökning av lokaliseringsstödet till företag i inlandet kommer att få någon större effekt. Hindren för lokaliseringspolitiken i dessa tätorter är nämligen inte enbart eller ens till huvudsaklig del av ekonomisk natur. Det torde vara svårt att påvisa att det inte ens med förstärkt lokaliseringsstöd är möjligt att i inlandets tätorter bedriva en lönande tillverkningsindustri, medan detta är möjligt i kustbygden med ett mindre lokaliseringsstöd. En del av det motstånd man har att övervinna när det gäller att lokalisera företag till inlandet kan bero på att dessa områden saknar industriell miljö och naturligtvis också på en okunnighet om förhållandena som gör att svårigheterna överdrivs.

Men en betydande del av skulden till att lokaliseringspolitiken inte lyckats i inlandet torde emellertid böra tillskrivas det förhållandet att man är osäker om inlandstätternas framtid. Det förefaller troligt att utflyttningen från dessa glesbygder kommer att fortsätta, kanske i snabbare takt, och därmed försvagas också tätorterna inom området och deras möjligheter att erbjuda en godtagbar service utan alltför stora uppoffringar av den kvarboende befolkningen blir mindre. En sådan osäkerhet om framtiden är en dålig jordmån för initiativ av ortens egna invånare, och den bidrar också till att avskräcka företag på annat håll från att förlägga filialtillverkningar till dessa tätorter.

Är detta antagande riktigt, framstår det som särskilt angeläget att vidtaga åtgärder för att övervinna denna osäkerhet om framtiden. Det kan ske endast på ett sätt: statsmakterna måste uttryckligen garantera dessa tätorters framtid genom att avgiva ett klart löfte om att ett antal stödjecentraler i inlandet skall erhålla det stöd de behöver för att fylla sin uppgift och ge en god service, även om avfolkningen fortsätter och de berörda kommunernas ekonomi därigenom ytterligare försvagas. Staten måste ge bindande garantier och i handling visa att det ligger allvar bakom utfästelserna.

Ett riksdagsbeslut av det slag som här antytts överensstämmer med det halva löfte om särskilt stöd till inlandets tätorter som regering och riksdag avgav hösten 1964 i samband med beslutet om statens lokaliseringspolitik. Det har gått över fyra år sedan detta löfte avgavs, men några konkreta åtgärder av betydelse har hittills inte vidtagits.

Det är möjligt att en direkt utfästelse från statsmakterna om servicestöd till vissa stödjecentraler i inlandet samt ett förstärkt lokaliseringsstöd kan medföra viss företagslokalisering till inlandet och därmed också förstärka kommunernas egna resurser och minska anspråken på statliga stödåtgärder. Om detta inte blir fallet, måste staten svara för en större andel av kostnaderna för den service som dessa tätorter bör erbjuda den kringboende befolkningen. Detta bör betraktas som en social åtgärd och en väsentlig jämlikhetsåtgärd. Samhället har ansvar för att befolkningen i dessa områden får leva under drägliga förhållanden.

En garanti från statens sida om att stödjepunkter i inlandet skall bestå och erhålla stöd för att kunna fylla sin uppgift förutsätter att en plan upprättas över vilka orter som bör erhålla sådan garanti för framtiden. Eftersom osäkerheten påskyndar den negativa utvecklingen i Norrlands inland, är det angeläget att en sådan plan upprättas utan dröjsmål.

Lokaliseringspolitiken

Den lokaliseringspolitik som bedrivits sedan budgetåret 1965/66 har onekligen betytt en del för sysselsättningen i Norrland. Rent allmänt kan emellertid sägas att den åtminstone i ett viktigt avseende saknat klar målsättning. Avsikten har varit att öka sysselsättningen genom ökad industrialisering och därigenom göra området mindre beroende av de traditionella basnäringarna. I det avseendet har målsättningen varit klar. Däremot har man saknat en plan över vilka orter och regioner inom stödområdet som borde stödjas och byggas ut. Vi har i det föregående framhållit detta beträffande inlandet, men omdömet gäller också om kustområdet. Man har i stor utsträckning lagat efter läglighet.

Första förutsättningen för att lokaliseringspolitikerna skall ge ett tillfredsställande resultat bör vara att de som handlägger åtgärderna vet vad de vill åstadkomma. En viktig uppgift vid upprättandet av ett näringslivsprogram för Norrland måste alltså vara att fastställa de lokaliseringspolitiska målsättningarna.

Det är också angeläget att medlen blir föremål för översyn med ledning av hittills vunna erfarenheter. Man har strävat efter att öka sysselsättningen, och medlen har varit lån och bidrag till industriföretag. Det kan emellertid ifrågasättas om sådant stöd är det lämpligaste medlet i varje fall i inlandet där kravet på att öka sysselsättningen måste väga tyngre än kravet på ökad produktivitet. Industriinvesteringarna bör ju inte planeras med avsikt att öka arbetskraftsåtgången, och de har långt ifrån alltid en sådan ökning som följd. Att statliga lån ges till investeringar i Norrland har säkerligen stor betydelse, men däremot kunde det direkta stödet när det gäller inlandet knytas till arbetskraften, eftersom det är ökad sysselsättning som eftersträvas. Som exempel på stödåtgärder med denna verkan kan nämnas befrielse från den enprocentiga företagaravgiften. Andra åtgärder med samma syfte som ger ett kraftigare stöd bör kunna utformas. Det är enligt vår mening angeläget att den pågående utredningen om lokaliseringspolitikerna uppmärksammar detta problem.

Det är även viktigt att lokaliseringspolitikerna får en utformning i praktiken som inte försätter den i vanrykte. Detta kan bli fallet om man med lokaliseringsmedel bygger industrilokaler som helt eller delvis står outnyttjade eller om företag som erhållit stöd ganska snart råkar i svårigheter och måste inställa driften.

Det lär inte kunna bestridas att tillgången till lånemedel i vissa fall betytt att företagen i överdriven optimism lockats till att göra för stora investeringar. Ett och annat exempel på outnyttjade utrymmen i nyuppförda lokaler finns nog. Ibland har svårigheterna berott på att man underskattat behovet av rörelsemedel och även inkörningstidens längd. Det kan vara en fördel om rörelsemedel får ingå i låneunderlaget. Även om detta skulle medföra en sänkning av det statliga lånets andel av låneunderlaget så att lånebeloppet blir ungefär detsamma, innebär metoden en garanti att behovet av rörelsemedel blir grundligt prövat i samband med lånebeslutet.

Enligt vår mening bör lokaliseringsspolitiken fortsätta även efter den femåriga försöksperioden, men det är angeläget att de erfarenheter som redan vunnits får påverka den praktiska utformningen av denna politik. Det bör också övervägas att i större utsträckning använda generella medel. Vi har tidigare vid flera tillfällen föreslagit rätt till snabbare avskrivning av industribyggnader inom stödområdet. En sådan rätt har kanske mindre betydelse för nystartade företag, men den kan stimulera utbyggnad av redan befintliga företag och även påverka företag i andra delar av landet att förlägga filialindustrier till området. Även andra åtgärder av generell natur kan tillgripas för att förbättra klimatet för företagsamheten i Norrland, exempelvis sänkta avgifter för gods- och persontrafik och billigare elström. I den mån sådana åtgärder minskar vissa speciella svårigheter som industrin i Norrland får vidkännas verkar de också utjämnande på konkurrenssituationen. Lokaliseringstöd bör även kunna utgå till serviceanläggningar i vissa orter i glesbygden när de ej kan åstadkommas utan sådant stöd. Det är ett av medlen för att förbättra servicen i glesbygdssområdena.

Företagarföreningarna har bedrivit en betydelsefull verksamhet i norrlandslänen. De bör erhålla ökade resurser så att de kan utöka den service de ger företagen. Detta gäller bl. a. marknadsföringen av företagens produkter, en uppgift som de mindre företagen i många fall har svårt att klara själva.

Statlig företagsamhet

»Lokalisering av bostadsbyggande och offentlig verksamhet samt det statliga lokaliseringstödet är de viktigaste medel genom vilka samhället kan påverka den regionala utvecklingen. Möjligheterna att med dessa medel åstadkomma radikala förändringar i den spontana utvecklingen måste emellertid i allmänhet betraktas som begränsade. I den mån en väsentligt ändrad utveckling betraktas som nödvändig i vissa delar av landet måste därför andra medel tillgripas. Ett sådant medel kan vara statlig eller halvstatlig företagslokalisering».

Ovanstående citat är hämtat ur årets statsverksproposition (bil. 13 s. 141). Departementschefens uppfattning bygger givetvis på de erfarenheter som han anser kan utläsas av den hittills förda lokaliseringsspolitiken. Om dessa

anses otillfredsställande, är det emellertid anledning att först undersöka om denna politik bedrivits med lämpliga medel och om utvägar som skulle ha kunnat påverka utvecklingen lämnats outnyttjade. Vi har i det föregående dels påvisat att vissa generella medel för att förbättra miljön för näringslivet borde ha prövats, dels gjort gällande att lokaliseringens misslyckande i inlandet till en del kan bero på bristande tilltro till inlandsblockens framtid — en misstro som statsmakterna kunde ha minskat genom en bestämd utfästelse att inlandets stöddepunkter skall bestå och erhålla stöd för att fylla sina uppgifter. Vi har också uttalat tveksamhet om huruvida bidrag till industriinvesteringar är det effektivaste medlet när det gäller att öka sysselsättningen i inlandet. Det är möjligt att ett stöd som i stället beräknats i förhållande till antalet anställda skulle ha gett ett bättre resultat i fråga om sysselsättningen.

Dessa och andra invändningar mot den förda lokaliseringens politik gör att det är för tidigt att nu göra bestämda uttalanden om denna politikens möjligheter. De hittills använda lokaliseringens politiska medlen måste först bli föremål för granskning och nya medel prövas. Det är därför angeläget att utredningen om den framtida lokaliseringens politiken bedriver sitt arbete med skyndsamt och att regeringen framlägger förslag till riksdagen om försöksverksamhet med vissa generella medel.

Departementschefen tycks emellertid redan nu betrakta det som avgjort att utvecklingen inte kan ändras utan tillkomst av statliga företag. Han framhåller att i de block inom stödområdet »där nuvarande lokaliseringens politiska medel inte har visat sig tillräckligt verksamma, kan någon radikal förändring av en väntad negativ utveckling sannolikt inte åstadkommas utan lokalisering av offentlig verksamhet eller statliga företag». Men även i expanderande områden skall det bli statliga företag. »Det måste dock med all sannolikhet anses uteslutet att den statliga företagsamheten som kan komma i fråga koncentreras till områden som det enskilda näringslivet finner vara mindre lämpliga som lokaliseringens sorter.» Departementschefen ställer alltså i utsikt statliga företag i områden där lokaliseringens politiken inte lyckats men även i områden där enskilda företag expanderat. Skall detta program fullföljas, måste det bli fråga om en mycket omfattande statlig företagsamhet.

Departementschefen anför i slutet av sitt yttrande att man måste väga å ena sidan risken för kapitalförluster i avfolkningsbygder (d. v. s. förstöring av redan investerat kapital t. ex. i offentliga investeringar) mot risken för nya kapitalförluster genom åtgärder som vidtas för att hålla befolknings-siffrorna uppe. Problemet är riktigt ställt, men går man in för statlig företagsamhet i stor stil under de angivna villkoren, lär de nya kapitalförlusterna bli betydande och svåra att förutse. Risker för ett ineffektivt utnyttjande av produktionsresurserna och godtycklighet i de näringspolitiska bedömningarna finns också. Har väl ett subventionerat statsföretag tillkommit,

lär det vara svårt att avveckla detsamma hur kostsamt det än är.

Enligt vår mening bör man pröva om det inte är möjligt att med generella medel och lokaliseringpolitiska insatser av delvis nytt slag stoppa den negativa utvecklingen i vissa regioner innan man bestämmer sig för en statlig företagsamhet av den omfattning departementschefen ställer i utsikt. Förlustbringande statliga företag utgör onekligen ett bräckligt underlag för Norrlands framtida utveckling.

I ett avseende bör det emellertid råda enighet om att det är lämpligt att förlägga vissa statliga företag till Norrland. Det gäller en del av de verkstäder som statliga ämbetsverk startar för tillverkning av produkter för eget bruk. Televerket har redan lokaliserat ett par sådana verkstäder till Norrland. Det finns säkerligen andra som kan följa exemplet. Från militärt håll brukar det hävdas att fortsatt avfolkning av Norrland inverkar menligt på försvaret av denna landsdel. Det bör därför ligga nära till hands att försvaret bidrar till att motverka denna avfolkning genom att förlägga verkstäder till Norrland.

Men vi är givetvis villiga att medverka till förläggning av vissa andra statliga företag till Norrland. Vi kan hänvisa till ett enhälligt uttalande härom i bankoutskottets utlåtande nr 64/1968. Utskottet framhöll bl. a. följande:

Även med hänsyn tagen härtill finns det enligt utskottets mening skäl att ifrågasätta om de åtgärder som hittills vidtagits av statsmakterna med avseende på den statliga företagsamheten kan anses tillräckliga för att på längre sikt ge stöd åt sysselsättningen inom särskilt norrlandslänen som är i hög grad önskvärt från sociala synpunkter. Ytterligare åtgärder på detta område kan från samhällsekonomisk utgångspunkt tänkas vara motiverade. Utskottet vill understryka att nya initiativ beträffande statlig företagsamhet måste på ett naturligt sätt kunna inpassas i det norrländska näringslivets struktur och sålunda inte få menligt inverka på den produktion som nu bedrivs i offentlig eller privat regi. Möjligheterna för statlig företagsamhet i linje härmed är enligt utskottets mening inte uttömda. Utskottet vill sålunda understryka önskemålet att ökad uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att genom ytterligare satsning på statliga företag tillgodose kravet på ett växande antal arbetstillfällen i Norrland. Uppslag till samverkan med kommunerna och med det privata näringslivet bör därvid tillvaratas, där så lämpligen kan ske.

I den mån statliga företag skall startas i Norrland bör det ske efter en viss plan och ingå som ett led i ett näringspolitiskt program för denna landsdel. Möjlighet för statliga företag att erhålla lokaliseringsbidrag på samma betingelser som enskilda är en näraliggande möjlighet.

Den högre utbildningen

Genom statsmakternas beslut skall all utbildning t. o. m. gymnasienivå vara lokalt tillgänglig i hela landet. Så är inte fallet med den postgymnasiala utbildningen, som måste koncentreras till ett mindre antal utbildnings-

anstalter. Norrland som helhet är emellertid underförsörjt i fråga om universitets- och högskoleutbildning. Denna är koncentrerad till södra och mellersta Sverige i högre utsträckning än vad som motiveras av befolkningens geografiska fördelning. Detta är förklarligt av historiska skäl. Men med den högre utbildningens starkt växande omfattning bör möjlighet ges för en relativt betydande utvidgning i Norrland av hithörande läroanstalter.

En snabbare utbyggnad av den akademiska utbildningen i Norrland skulle få en rad följder.

1. Erfarenheten tycks visa, att högre utbildad arbetskraft oftast önskar arbete på eller i närheten av utbildningsorten. En utbyggnad av den högre utbildningen i Norrland skulle därför kunna öka det allsidiga arbetskraftsutbud som är en förutsättning för näringslivsutveckling och samhällsservice. En differentierad universitetsutbildning i övre Norrland skulle dessutom för kommuner och näringsliv i området göra den expertis som utgörs av professorer, forskare och övrig lärarpersonal vid ett universitet lättare tillgänglig.

2. Högre läroanstalter skapar ett stort antal sysselsättningstillfällen av vilka blott en mindre del avser väl kvalificerad lärarpersonal. Ett exempel kan nämnas. 1980 beräknas Umeå universitet ha 10 000 studenter, vilket medför att universitetet behöver ca 2 300 anställda. Kravet på detaljhandels- och annan samhällsservice från studenternas och de universitetsanställdas sida skapar sysselsättningstillfällen för ett stort antal personer i umeåregionen, vilka i sin tur efterfrågar samhällsservice, som skapar ytterligare sysselsättningstillfällen etc. Liknande effekter skulle t. ex. en universitetsfilial medföra på annat håll.

Av dessa skäl anser vi det mycket angeläget att den högre utbildningen på universitets- och högskolenivå byggs ut i Norrland. Vi kan inte finna att de expansionsplaner som finns för i huvudsak Umeå universitet tillfredsställer rimliga norrländska önskemål. Förutsättningarna för en teknisk högskola i övre Norrland och utbyggnaden av universitetsfilialer bör grundligare undersökas liksom möjligheterna att ge den tekniska forskningen större resurser genom byggandet av ett tekniskt forskningsinstitut, separat eller i anslutning till en ny teknisk högskola. En utbyggnad av den högre undervisningen bör därför ingå i en utvecklingsplan för Norrland.

Kommunikationsfrågorna

Kommunikationsfrågorna har stor betydelse för norrlandsproblemen. Det gäller såväl utbyggnaden av kommunikationsnätet som transportkostnaderna.

Landsvägarna är av växlande kvalitet. En utbyggnad och förbättring av det norrländska landsvägsnätet är nödvändig liksom en fortsatt snabb utbyggnad av flygtransporterna av såväl gods som passagerare.

Det största problemet när det gäller kommunikationernas utbyggnad är hur den kollektiva trafikservicen skall kunna upprätthållas med en tillfreds-

ställande standard. På grund av avfolkningen av glesbygden, särskilt i inlandet, torde detta vara omöjligt i vissa områden utan förstärkt stöd från statens sida.

De relativt höga transportkostnaderna är en nackdel för näringslivet i Norrland, särskilt i landsändans övre delar. De begränsar i viss mån urvalet av företag som lönsamt kan lokaliseras till Norrland. Den råvarucentrerade industri som har norrländska kostnadsfördelar minskar i betydelse. Den industri som har kostnadsfördelar av att dess avsättningsmarknad är koncentrerad till Norrland (t. ex. tillverkning och försäljning av maskiner och redskap för skogsbruk, skogsindustri, gruvbrytning och anläggningsverksamhet) är av förhållandevis liten betydelse. De företag för vilka transportkostnaderna är obetydliga, t. ex. viss finmekanisk industri, lider av att de saknar industriell tradition i Norrland. Även om fraktkostnadernas relativa andel av tillverkningskostnaderna i de flesta fall är obetydlig, innebär dock höga transportkostnader en nackdel för det norrländska näringslivet. Fraktkostnaderna blir särskilt kännbara när det gäller skrymmande gods.

En ändrad järnvägstaxepolitik för Norrland skulle kunna bidra till ökning av sysselsättningen. En sådan politik skulle inte i samtliga fall behöva ta formen av taxesubventioner. Vissa norrländska järnvägslinjer är ytterst lönsamma. Vi vill emellertid inte förneka att en ny taxepolitik för att få effekt måste medföra ett inslag av subvention. En ändrad taxepolitik skulle inte ha som syfte att åstadkomma konkurrensfördelar för den norrländska industrin utan enbart eliminera de konkurrensnackdelar som höga fraktkostnader åstadkommer. Den utgör en av de generella åtgärder man bör överväga för att förbättra klimatet för näringslivet i Norrland.

Ett system för taxepolitik för Norrland som skulle kunna utredas och prövas behöver enligt vår mening innefatta dels vissa generella taxesänkningar, dels och framför allt möjlighet till individuella taxeavtal för vissa företag som ett lokaliseringpolitiskt medel.

Vi står i princip främmande för att vissa delar av näringslivet skall subventioneras för att deras konkurrenskraft skall upprätthållas. När det gäller näringslivet i Norrland är det dock inte fråga om att hålla orationella företag under armarna, utan att kompensera konkurrensnackdelar av läget i fall där samhället oberoende av lägesnackdelar önskar upprätthålla en viss sysselsättningsnivå. Av jämlikhetsskäl är det angeläget att mildra strukturaliserings effekter. Därvid är vissa kapitalförluster ofrånkomliga. Denna princip har ju under enighet knäsat i och med den nuvarande lokaliseringpolitiken.

Behovet av mål för norrlandspolitiken

Sysselsättningsproblemen i Norrland (och även i vissa andra delar av landet) och den stora befolkningsutglesningen i glesbygderna har sedan lång tid tillbaka varit uppmärksammas från statsmakternas sida. Ett flertal ut-

redningar har sysslat med lokaliseringspolitiska frågor som gällt just dessa problem. Gemensamt för dem och framför allt för de förslag som genomförts genom beslut från regering och riksdag är emellertid att de i huvudsak varit inriktade på olika medel och kriterier för tillämpningen av dessa, medan frågan om *målen* endast behandlats i förhållandevis allmänna ordalag.

Medlen är givetvis viktiga, och sannolikt kommer det att krävas tillgång till ytterligare sådana för att problemen skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt. Men frågan om målen för politiken är minst lika viktig och blir raskt alltmer brännande. Är målet för Norrland som helhet eller för olika delregioner inom det stora området att dämpa befolkningsminskningen, att hålla befolkningen konstant eller att nå en genomsnittlig folkökning av samma storlek som i riket som helhet? Vad skall alltså tas som tecken på att de tillämpade medlen är tillräckliga och att målet uppnås? Och vilka orter skall man koncentrera sig på?

Klart uttalade mål för norrlandspolitiken är nödvändiga också därför att de nuvarande problemen inte minst ligger på det psykologiska planet och gäller människornas förväntningar om den framtida utvecklingen. För den som står i valet mellan att flytta och satsa sin framtid på den ort där han eller hon vuxit upp måste frågeställningen just gälla hur ortens (eller regionens) framtid kan komma att bli: Måste man vänta sig en fortsatt befolkningsuttunning, försämrad kommunal och annan service, ökade svårigheter på arbetsmarknaden eller finns det några garantier om en fortsatt rimlig standard i dessa avseenden? Likartade frågor ställs den inför som prövar frågan om att etablera någon form av rörelse. Det har visat sig att förekomsten av god samhällelig service är av avgörande betydelse när företagen beslutar i lokaliseringsfrågor. Tillgång till ett initialstöd av nuvarande slag är visserligen stimulerande, men viktigare måste i regel vara bedömningen av ortens och regionens framtid. Måste man motse fortsatt befolkningsminskning med försämrad service och successivt allt större svårigheter för arbetskraftsrekryteringen? — Just den nuvarande ovissheten i dessa avseenden och avsaknaden av klart uttalade målsättningar inom detta område är sannolikt en av de kraftigast bidragande orsakerna till den nuvarande negativa utvecklingen och lokaliseringspolitikens måttliga resultat.

En utvecklingsplan för Norrland

En sådan målformulering när det gäller den framtida utvecklingen av befolkning och sysselsättning inom Norrland och för olika delar av detta stora område kan endast ske inom ramen för en hela riket omfattande regional ekonomisk långsiktplanering, varvid näringspolitiken för andra sammanhängande glesbygdsområden, exempelvis i Dalarna och Värmland, även kommer med i bilden. Utvecklingen inom Norrland kan nämligen inte ses isolerad från förhållandena inom övriga delar av landet. Minskas utflyttningen från Norrland, måste samtidigt inflyttningen i andra områden minska.

En ökad sysselsättning i Norrland kan endast vinnas till priset av en mindre snabb ökning annorstädes. Det gäller också att se att man inte använder sådana medel för att hjälpa Norrland att man bara flyttar problemen till andra delar av landet som nu också har en svag utveckling om än inte lika uttalad som i norrlandsfallet.

Genom en sådan regional planering från statsmakternas sida kan man studera vilka mål som det är möjligt att nå med olika tänkbara medel och samspelet mellan dessa. Det bör särskilt understrykas att en av planeringens viktiga funktioner just skall vara att samordna alla de olika åtgärder som statsmakterna vidtar och som har återverkningar i regionalt avseende. En planering av detta slag har tidigare krävts från folkpartihåll i riksdagen; förra året t. ex. i motionen II: 107 av herr Wedén m. fl. i samband med en allmän diskussion om den statliga långsiktiga planeringen. Bankoutsrottet uttalade därvid i sitt utlåtande (29/1968) att det »i stort kunde instämma i vad motionärerna anfört», men underströk svårigheterna att skapa en sådan planering. Utskottet anförde därefter att ett omfattande arbete pågick »i syfte att nå en ökad regionalisering av den ekonomiska planeringen» och ansåg inte att några åtgärder från riksdagens sida var påkallade. Sedan dess har departementschefen offentliggjort Länsplanering 67. Den har sitt värde men kan inte ersätta en planering av statens egna åtgärder.

Med all sannolikhet kan frågan om målen för norrlandspolitiken inte vänta tills ett perfekt system för regionaliserad planering satts i funktion. Om inte den negativa utvecklingen skall hinna gå så långt att den inte kan brytas längre, fordras skyndsamma ställningstaganden. Det kan därför bli nödvändigt att behandla planeringsproblemen för Norrland med förtur och med ett bräckligare underlag än som i och för sig vore önskvärt. *En utvecklingsplan för Norrland* med mål för utvecklingen inom olika delregioner är enligt vår uppfattning något som snarast möjligt måste föreläggas riksdagen. Det är givet att man därvid kan tvingas konstatera att den negativa utvecklingen delvis måste gå vidare, så att vissa områden har att räkna med en successiv avfolkning. Detta kan i och för sig vara psykologiskt besvärligt att offentliggöra i en plan med statsmaktens auktoritet, men enligt vår mening är det ändå övervägande positivt att människorna får ett klart besked om vad de bör räkna med för framtiden. Och de negativa klarläggandena uppväges ju också av att andra regioner i Norrland får klart besked om att statsmakterna kommer att satsa på att garantera dem en positiv utveckling. Detta förutsätter givetvis att utvecklingsregionerna inte ligger så glest att det skapas stora sammanhängande avvecklingsområden utan rimlig geografisk anknytning till någon utvecklingsregion, vilkas enda alternativ då skulle bli total avfolkning.

En utvecklingsplan för Norrland bör utgöra underlaget för ett *näringspolitiskt program* som skall tjäna som ledning för statens mera långsiktiga norrlandspolitik. Länsprognoserna innehåller värdefullt material för en

sådan utvecklingsplan, men de befriar inte staten från skyldigheten att lägga fram en klar målsättning beträffande sina egna åtgärder. I statsverkspropositionen (bil. 13, s. 140) uttalar departementschefen förhoppningen »att det prognosmaterial som ställs till förfogande genom Länsplanering 1967 och de målsättningar som länsstyrelserna/planeringsråden formulerat skall visa sig bli av värde som vägledning också i samband med att näringslivet fattar beslut om etableringar på nya orter eller omfördelning av sin verksamhet mellan skilda orter».

Det är dock troligt att dessa prognoser får ett begränsat värde när företagen fattar avgörande i lokaliseringsfrågor, i varje fall när det är fråga om lokalisering till block, som är beroende av stödåtgärder från det allmänna för att erbjuda en god miljö för företaget. Det är först när det föreligger klara åtaganden från dem som skall bekosta detta stöd, d. v. s. från statsmakterna, som företagen kan väntas bli påverkade.

En utvecklingsplan för Norrland betyder inte att man måste dröja med att vidtaga konkreta åtgärder. Det är redan nedlagt ett betydande utredningsarbete rörande förhållandena särskilt i Norrlands inland. Dessa undersökningar bör ha gett uppslag till åtgärder som kan vidtagas omedelbart utan att invänta utvecklingsplanen. Men den mera långsiktiga statliga norrlandspolitiken bör inte bedrivas utan en klar målsättning. En sådan målsättning kan inte utformas utan en regional planering som inte gör halt vid länsgränserna.

Under hänvisning till ovanstående hemställer vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att en regional ekonomisk planering med mål för utvecklingen i olika delregioner i Norrland kommer till stånd utan dröjsmål och att ett näringspolitiskt program med klar målsättning för den framtida norrlandspolitiken uppgörs med ledning av den regionala planeringen.

Stockholm den 24 januari 1969

Sven Wedén (fp)

Sven Gustafson (fp)
i Göteborg

Sven Antby (fp)

Per Ahlmark (fp)

Sigvard Larsson (fp)
i Umeå

Elias Jönsson (fp)
i Ingemarsgården

Rolf Sellgren (fp)

Olle Westberg (fp)
i Ljusdal

Cecilia Nettelbrandt (fp)